

RADOSLAV KATIČIĆ

ŽIVOT I DJELO VATROSLAVA JAGIĆA*

Der Zusammenhang von Lebensweg und Werk Vatroslav Jagić' wird aufgezeigt, die Bedeutung seiner Herkunft aus Varaždin erläutert und hervorgehoben. Hingewiesen wird auf die Kindheitserinnerungen, die später seinen Werdegang geprägt haben. Dies ist der Hintergrund, vor dem seine Tätigkeit, die später in Agram sich in ein weites Netz internationaler Beziehungen ausgestaltet hat, zu sehen ist. Auf dieser Grundlage ist auch sein Lebenswerk, die Neubegründung der Slawistik im Einklang mit den Erfordernissen der Wissenschaft seiner Zeit an den Universitäten von Berlin, Petersburg und Wien, aufgebaut worden.

Šestoga kolovoza ovoga ljeta navršilo se sto pedeset godina kako se tu, u Varaždinu, rodio Vatroslav Jagić. Životni put ga je odveo daleko u svijet i on je postao jedna od najznatnijih osoba filološke znanosti, znanosti o jeziku i književnosti, svojega doba u Evropi i na svijetu. Postao je središnjom osobom slavističke znanosti, znanosti o jezicima, književnosti i kulturi slavenskih naroda, svojega doba i još je danas prisutan, još danas se sav svalistički rad, gdje god se u svijetu odvijao, zasniva na njegovim čvrstim rezultatima. Često se čuje, ovako ili onako, da je Vatroslav Jagić utemeljio slavističku znanost, da joj je on položio temelje i da joj je on dao mjesto među drugim filološkim disciplinama, među drugim filološkim smjerovima.

Ne moramo biti Varaždinci pa da to rado čujemo. A ono što se rado čuje, o tom se ne postavljaju mnoga pitanja. Pa se tako i nismo navikli pitati se kako je to Jagić zapravo osnovao slavensku filologiju, osnovao slavistiku. A ipak, tko se samo malo snalazi u povijesti znanosti, zna da su slavistiku prije Jagića, na početku prošloga stoljeća, osnovali Čeh Dobrovsky i Slovenac Kopitar, i da su pritom nadovezivali na radove i predradnje koje su već bile izvršene u Njemačkoj, u Göttingenu, oko tamošnjeg sveučilišta i akademije. Možda je komu čudno što nabrajajući te početke

* Ovaj rad predstavlja usmeno izlaganje autora (skinuto s vrpce). Izlaganje je održano na Svečanoj sjednici Razreda za filološke znanosti JAZU, održanoj 7. listopada 1987. g. u Varaždinu.

slavistike nigdje ne spominjem rusko ime, što ne kažem da su joj u Rusiji položeni bitni temelji. Ali kako god je Rusija i onda bila najmoćnija slavenska zemlja, i uz to jedina koja je imala i okvir političke samostalnosti, interes njezinih filologa ograničavao se velikim dijelom na ruske teme, što naravno ulazi u širi smisao slavistike, ali slavistiku kao integriranu znanost, kao cjelovitu znanost o slavenskim jezicima, književnostima i kulturama ne utemeljuje. Vidik koji bi obuhvaćao sve slavenske kulture i sve narode otvarao se s drugih strana, otvarao se Slavenima kojih su narodi bili u svim drugom, suprotnom položaju nego što su bili Rusi, otvarao se također u velikim središtima njemačke znanosti, koja je tada na svem svijetu prednjačila upravo u filologiji, a gdje je kraj opće evropske nesklonosti da slavenske teme uključi u svoje kulturno obzorje ipak kontakt sa slavenskim svijetom bio tako nezaobilazna činjenica da se njemačkim filolozima slavistika kao predmet istraživanja nametala i nametnula.

Jagić se rodio kao sin varaždinske građanske kuće, upravo obrtničke. Pošto ga je kuća prvo zadojila idejama ilirskog preporoda, pošto je doživio burne događaje četrdeset osme, ovdje u Varaždinu, na Dravi, koja je tada bila granica Hrvatske prema Ugarskoj, Jelačić je tada s vojskom ušao u Međimurje. Jagić se sjećao kako je Jelačić ušao u osvjetljeni Varaždin, nikad u životu to zaboravio nije, do starosti se toga sjećao. Kada su ta gibanja bila ugušena, kada je teški pritisak austrijskog apsolutizma pao na Hrvatsku, teški pritisak koji je istovremeno donio nezamjenjivo dragocjene tekovine novoga doba, koji je raščistio situaciju naslijeđenu od feudalne Hrvatske, a ne smijemo zaboraviti da se sav narodni preporod odvijao još u tim okvirima, kada je obnovljeno školstvo u Hrvatskoj u duhu protivnom narodnom, ali na najvišoj evropskoj razini, Jagić je u punoj mjeri iskoristio sve što mu se time pružalo. Stekao je prvo na varaždinskoj, pa onda na zagrebačkoj gimnaziji izvrsnu naobrazbu, naobrazbu koja nije zaostajala iza one koja se najbolja mogla steći u Evropi, i zatim ga je Bečko sveučilište uvelo u glavnu struju filološkog razvoja onodobne Evrope. A bilo je to, ne valja zaboraviti, herojsko doba filologije. On je onda stjecajem okolnosti djelovao prvo u Zagrebu, i tu je suočen nakon pada apsolutizma s potrebom da se na znanstvenom području učini ono što se svagdje u hrvatskom društvu tada radilo, da se polože temelji ulasku Hrvatske u modernu Evropu. Radio je kao profesor na gimnaziji u Zagrebu. Rješavajući jednostavna pitanja, unio u to sve bogatstvo svoga znanja, shvatio i pomogao drugima da shvate da se i u malim hrvatskim prilikama pitanja koja se postavljaju, čak ona pravopisna, čak pitanja školske nastave, mogu valjano rješavati samo na najvišoj razini znanstvene misli svojega vremena. I u tom je pogledu postigao velike uspjehe. Naš razredni tajnik je rekao o tome sve bitno, pa ne moram ja govoriti o tome. Ali postigao je i više od onoga štoje ostalo izravno zabilježeno u Akademijinim publikacijama. Postigao je više zato što je radeći, rješavajući probleme hrvatske sredine, razvio svoju koncepciju toga što slavistika s gledišta znanstvenog dometa njegova doba treba da bude. Kad su se prilike u Hrvatskoj okrenule na lošije, kad je mađarska politika stekla odlučan utjecaj na hrvatsku vladu, kad je uspostavljen mađaronski režim, onda je Jagić došao u sukob s tom vladom i bio otpušten iz službe, pa je morao

kruh potražiti drugdje. Međunarodne veze, osobito veze s Rusijom, koje je već bio uspostavio, pomogle su mu da dobije namještenje, prvo u Rusiji, a dalje ga je put vodio u Berlin, pa onda u Petrograd, na sam vrho ruske slavistike, koja se tada već bila konstituirala, i to ne bez njegova vrlo bitnoga sudjelovanja. Jagić je mnogo doprinio da se u Rusiji stvori slavistika, za razliku od proučavanja ruskoga jezika i književnosti. I onda je djelovao kao profesor u Petrogradu, i na kraju se vratio na svoje sveučilište, gdje je bio studirao, u Beč, i tamo je nastavio školu svojega učitelja Miklošiča, koji je rođen malo kilometara odavde, kod Ljutomera. Nastavio je školu toga štajerskog Slovenca. I tamo je djelovao do svoje smrti 1923, stvorivši rasadište slavističkih studija, koje je zračilo u svem svijetu, zračilo još jače u svem slavenskom svijetu, osobito pak bilo značajno za izobrazbu inteligencije slavenskih naroda Habsburške Monarhije, na prvome mjestu upravo za kulturni razvitak Hrvata i Srba, pa to čak i nije u dovoljnoj mjeri istraženo. Rekli smo, slavistiku su osnovali kao znanost s punim poznavanjem jezika, i s punim usredotočenim bavljenjem tekstovima Čeh Dobrovsky i Slovenac Kopitar. Kopitara je nasljedio njegov učenik Miklošič koji je prvi postao profesor slavistike u Beču. Jer ni Dobrovsky ni Kopitar nisu bili sveučilišni profesori, slavistika još nije bila do te mjere institucionalizirana. Ali Kopitar je djelovao u Beču. Nastavio je Miklošič. Jagić je Miklošičev nasljednik. Pa kako je onda on osnovao slavistiku? Tu moramo reći da je i nije osnovao. Kako bi je osnovao kad je bio učenik Miklošičev, a Miklošič učenik Kopitarov. Ali je druga polovica prošloga stoljeća bila razdoblje kad je svuda u Evropi filologija, istraživanje jezika, književnosti i sve kulture ukoliko je povezana s time, dostignula novu razinu, kojoj ti veliki stariji učitelji svojim djelom nisu bili dorasli. Jagić je, i to ne tek u Rusiji, ili u Njemačkoj, ili u Beču, nego već u Zagrebu, i to treba naglasiti: već u Zagrebu, položio temelje proučavanju slavenskih jezika, književnosti i kulture na toj novoj razini. On je shvatio da se slavenskim jezicima nikako ne možemo baviti ako svaki tekst ispisan slavenskim jezikom ne umijemo uvrstiti u povijest razvoja praslavenskog jezika, i da svaki takav tekst treba umjeti s toga gledišta precizno odrediti. Na tom je području dao velikih prinosa. Trebalo se baviti dijalektima, trebalo je razgraničiti te odnose. A to nije bilo jednostavno. Nije bilo jednostavno baš tu u kraju gdje se Jagić rodio jer u to doba nisu bili sasvim jasni odnosi, naprimjer dokle seže slovenski jezik, gdje počinju hrvatski dijalekti. Vi znate, kad se ide odavde do Ptuja teško je i primijetiti da se tu promijenio jezik ako se ne čitaju natpisi, nego ako se samo slušaju ljudi kako govore. Bilo je u slavenskom svijetu i mnogih drugih takvih nejasnoća. Jagić je na svim tim područjima dao važnih prinosa. I to u prvom redu principijelnih. Rekao je i pokazao je da se bez rješavanja tih pitanja ne može ići dalje. Da je sve drugo diletantizam, kojemu su zainteresirani proučavatelji koji put skloni. I on je isto tako, i tu je dao ogromnih temeljnih rezultata, shvatio — a počelo je to još u Zagrebu — da se povijest slavenskih književnosti i književnih jezika, koja nam se javlja kao vrlo zamršeno klupko — ono što učimo u školi ne daje nam pravu predodžbu o tome jer se u školi uče rezultati a ne kako se te stvari doista pokazuju kad im se pristupi,

da se to zamršeno klupko ne može razmrsiti ako se ne riješi pitanje ćirilometodske baštine, ćirilometodskih početaka i ćirilometodske književne tradicije. Jagić se zato još u Zagrebu posvetio tom pitanju, a onda je cijeli svoj život velikim dijelom uložio upravo u to da to pitanje riješi. I riješio ga je. Dakako, takva se pitanja nikad ne rješavaju konačno, povijesna vrela treba uvijek nanovno čitati jer svaki naraštaj donosi nova iskustva povijesnoga, koja otvaraju i novo razumijevanje, ali on je to pitanje riješio tako da je još danas ono što je rekao valjano, i još danas služi kao podloga našem razumijevanju. To nije bilo samo proučavanje vrela i vijesti, nego je zahtijevalo i temeljito poznavanje onih tekstova koji svjedoče o ćirilometodskim prijevodima crkvenih knjiga. On je taj posao obavio. Osnovao je središnji organ slavistike, u kojem je doslovce obuhvatio sve što se tiče jezika i kultura naroda koji se služe slavenskim jezicima. Kao primjer dokle je išla dubina njegova razumijevanja može poslužiti da je u svojem časopisu objavio politološki i sociološki traktat pisan arapskim jezikom — ticao se Osmanlijske Carevine — i kazao je da taj traktat, koji predstavlja prijelom u razmišljanju ljudi o svojoj Osmanlijskoj Carevini, pripada slavistici jer ga je pisao Bošnjak, čovjek slavenskoga jezika. To je Jagić. I u tom je on do danas nenadmašan uzor jer ih je malo koji se danas tako bave slavistikom i usuđuju se priznati da je to cilj, ako i nedostižan.

Nije dakle čudo da je upravo Jagić položio temelje enciklopediji slavistike, i kao apstraktnom pojmu, obuhvatu znanstvenog istraživanja, i u smislu knjige enciklopedije, jer je on zasnovao izdavanje takve enciklopedije, koju nitko do danas nije bio u stanju dovršiti. On je to, naime, u starosti tek započeo.

Evo, mislim da je ovo izlaganje, koliko god ono bilo nepotpuno, možda ipak pomoglo, u ovoj prilici i na ovome mjestu, da se s nešto više razumijevanja, s više shvaćanja onoga o čemu se zapravo radi, osjeti kako i čime nas obvezuje Jagićevo djelo.

Hvala vam!